

EMLÉKEZÉS

K Ó S A C S A B A

Magyar sors

– Hát gyerünk a Fekete Sasra!

A rezes arcú, kajla, zöld kalapja alatt hunyorgó Vas fiakkérossal még az 1910-es évek elején, Nagy-Magyarországon, a Felvidéken akadt össze Móricz Zsigmond. A Fekete Sas hotelbe igyekeztén az ő kocsijába szállt be a rozsnyói vasútállomáson, és természetesen mindjárt szóba is elegyedett vele. Párbeszédüket megírta aztán a Pesti Hírlap vasárnapi mellékletében – s ebből lett a baj. Móricz hiába rajzolta meg a csavaros észjárású, szeretnivaló felvidéki magyar portréját, Vas fiakkéros megsértődött. Felbőszülve olvasta ugyanis a riportban, hogy az ő szépen karbantartott fiakkérját rozszant kocsinak láttatja az utasa, a gonddal ápolt lovait pedig sovány gebéknek.

Ügyvédet fogadott nyomban, és perre ment a „pesti firkász” ellen. A per ugyan végül elmaradt, Vas bácsit nagy nehezen lebeszélték róla, ő azonban sokáig nem enyhült meg Móricz Zsigmond iránt.

Talán csak akkor, amikor a fiát – már Trianon után – Móricz Zsigmond felkarolta, és a szegény, de tehetséges felvidéki fiút beajánlotta az Eötvös kollégiumba. Elindítván őt ezzel az írói, az újságírói pályán.

Az ő írásait olvasom most, Vas fiakkéros fiáét. Nap nap után elgyönyörködöm a stílusában, a Petőfitől örökölt egyszerűségben és világosságban, az adys lendületességben, a móriczi szókimondásban.

A magyar újságírásba, kultúrtörténetbe a publicisztikáival, az esszéivel, a tanulmányaival vonult be Vass László. Azaz: vonult volna, ha a legutóbbi időkig beengedik oda.

Élete történetét – különösen a felvidéki magyarság vészes fogyásának ismeretében – példázatnak tarthatjuk.

Tehát a Felvidéken született, Rozsnyón. Móricz Zsigmond Budapesten figyel fel az ifjú diák talentumára. Hazatérve a szülőföldjére, Vass László jószerevével még el sem kezdi az írói-újságírói pályáját, a csehszlovák bíróság máris nyolc és fél hónapra bebörtönzi. Nagy bűne van: magyar merészel lenni.

A csehszlovákiai magyar sajtóban elsőként ismeri fel a magyarországi népi írók akkoriban megjelent műveinek jelentőségét. Publicisztikáit olvasva, a felvidéki magyarság körében valóságos mozgalom bontakozik ki az anyaországi írók védelmében.

De éppen a baloldaltól árulózzák le. Elegendő ehhez annyi, hogy a baloldali *Magyar Naptól* (ahol kényszerűségből vállalt munkát, a még folyamatban lévő koncepciók pere miatt), elszegődik a jobboldali *Prágai Magyar Hírlap*hoz.

1938-ban, a Felvidék egy részének visszacsatolása után Budapestre költözik, ahol néhány év alatt országosan ismert íróvá, újságíróvá válik. A *Magyar-*

ország című napilap publicistájaként, a *Reggeli Magyarország* kulturális, irodalmi rovatvezetőjeként, szerzőjeként ekkor érkezik el pályája csúcsára. Sűrűn jelennek meg esszéi, tárcái, tanulmányai a kor legjelentősebb irodalmi és kulturális fórumaiban, többek között a *Kelet Népében*, a *Nyugatban*, a *Hídban*.

Budapesten sem feledkezik meg a rajongásig szeretett szülőföldről, a felvidéki magyarságról. 1945 és 1947 között, a *Szabad Szó* munkatársaként, elsőként tiltakozik a csehszlovákiai magyarság teljes jogfosztása és féktelen üldözése ellen. 1947 elején pedig, amikor Erdei Ferenc utasítására Darvas József, a lap főszerkesztője megtiltja a kiállítását a felvidéki magyarság mellett, azonnal benyújtja a lemondását. Nem hajlandó elválasztani egymástól a magyarság és a demokrácia szolgálatát.

A Kisgazdapárt sajtóosztályán dolgozik, és szerkeszti a *Független Magyarország* kulturális rovatát. Itt is folytatja a tiltakozást a magyarok kitelepítése, deportálása, a párizsi béketárgyalások embertelen döntései ellen – amíg folytathatja.

1950-ben egy szovjet – grúz – darabról írt kritikája miatt a színházi igazgatók és színikritikusok értekezletén durva szidalmak, életveszélyes fenyegetések záporát zúdítják rá. Két napra rá a mentők perforált vakbélgyulladásal szállítják kórházba, ahol – negyvenöt éves korában – máig tisztázatlan, gyanús körülmények között hal meg.

Halála mínuszos hír az újságokban. Az 1980-as években még Illyés Gyula szava is kevés hozzá, hogy igazságot szolgáltatassanak Vass Lászlónak.

A rimaszombati Patrióta Kiadó nemrég, annyi év után – „*Maradj a néppel!*” címmel – nemrég megjelentette a válogatott írásait. De ez a kötet is – lám – csak odaát, Szlovákiában jelent meg.

Ki emlékezik már minálunk a Fekete Sasra, Vas fiákkérosra és az ő magyar ügyekért lobogó írástudó fiára?

Meggyönyöríteni a világot

Jó két esztendeje, reggel, a Kossuth Rádióból értesültem Utassy József haláláról. Már becsomagoltam, Budáról éppen indulófélben voltam Vas megyébe, Andrásfára, a másnapi hegyi búcsúra. *Ama napon* – ez a két szó futott át rajtam. Az az irgalmatlanul nyers, kegyetlen vers, amelyben jó előre megjósolta a halálát:

*Fekszem vigyázzban előtted:
Szervetlen Anyag!
Trágyázni fogom a Földet.
Fölém fű fakad.*

Tehát megtörtént „ama nap.” Így lesz majd mindnyájunkkal, holnap, holnapután vagy azután, fekszünk majd vigyázzban, mint Utassy Jóska a zalaegerszegi kórház vastepsijében.

Rá nem egészen egy esztendőre, keménykötésű, fehér borítású könyvet hozott a posta Zalából, Rédicről, ahol élete utolsó esztendeiben Jóska élt – a Pannon Tükör Könyvek kiadása: „Utassy József költő élete versekben-képekben.” A feladó Zsóka, Horváth Erzsébet, a felesége, aki a verseket és képeket is válogatta.

Végiglapoztam azóta sokszor a kötetet, de csak most írok róla: Jóska halálának második évfordulóján, és most is nehéz szívvel.

Mert reá gondolva, a gyermekkorára, az ifjúságára, felfakad az én bánatom is, és az efféle fájdalom ellen foggal-körömmel védekezik az ember. A mi barátságunk az időben kötött, amikor ő megírta a *Zúg Március* című halhatatlan versét. Akkor tudtam meg tőle, hogy kétesztendő volt, amikor a második világháborúban odaveszett az édesapja Oroszországban. Én meg elmondtam neki, hogy kétéves voltam, amikor a második világháborút lezáró kapituláció utáni negyedik héten elveszítettem az édesapámat. Hadiárva voltunk hát, még akkor is, ha az én édesapám nem a fronton halt meg, hanem az esztergomi kórházban, a Dunántúlon pusztító hastífusz áldozataként.

Valahányszor felnyitom ezt a könyvet, elszorul a torkom. Látom a bükkszenterzsébeti kisfiút, az árvát, „a napraforgó arcú asszony”, az édesanyja balján ülve – mintha egykori magamat látnám Andrásfán. Látom aztán a kisdíákot, kezében tangóharmonikával, a matrózblúzos lányok között mosolygó gimnazistát, az egyetemistát a Duna-parton üldögélve, az évfolyamtársai mellett, látom a kicsiny családját, Zsóka feleségét és Jóska kisfiát karolva, látom hosszú, fekete hajjal, hófehér ingben az ifjúság sólyommadarát, a *Zúg Március* poétáját. És látom az író-olvasótalálkozón Czine Mihály társaságában, látom a pszichiátria kertjében, kórházi köpenyben, összetört arccal, látom a Szélkiáltó elszánt tekintetét, az egyetlen fiát temető izzó szemű apát, majd a galambösz, prófétai szakállú öreg költőt. Olvasom a versét:

*Szavam csillagfegyelmű ének.
Engem a szabadság izgat.
Így vagyok én a legszegényebb,
Gazdagnak is így vagyok gazdag.*

Olvasom az *Ars poeticá*ját: „A lényeg, hogy lássam, halljam, érezzem, mind az öt érzékszervemmel tapasztaljam és meggyönyörítsem a világot...” Kinyitom, újra meg újra, az élete könyvét. Igen: csillagot, holdat fényesített, meggyönyörítette ezt a kifosztott hazát, ezt a véres világot.

A Bükk adta, Dunántúl takarja be. Két esztendeje fakad már felette a fű, Rédicen, Pannoniában.